

Joehoe, ik ben er nog hoor!

In iedere cultuur wordt op een andere manier gecommuniceerd. Een heftige stelling, voor een taalkundige, niet? De grootste ontdekking van de afgelopen 50 jaar is nou juist dat alle talen uiteindelijk heel erg op elkaar lijken, ook al zie je op het eerste gezicht niet veel overeenkomsten tussen het Wolof en het Nederlands. En uiteindelijk hebben gebarentalen net zo goed een grammatica als gesproken talen zoals het Wolof of het Nederlands.

Dat is inderdaad wel zo: er zijn heel veel overeenkomsten tussen verschillende talen. Maar er zijn toch ook veel verschillen. Soms is het juist interessant te kijken naar hoe talen niet op elkaar lijken.

Bovendien, 'taal' is niet helemaal hetzelfde als 'communicatie'. 'Taal' gaat bijna altijd over wat de spreker of gebaarder doet op een bepaald moment – en niet over de luisteraar. Maar iemand die aan het luisteren is, of in het geval van gebarentaal, iemand die aan het kijken is, doet ook van alles. Soms is dat heel vervelend: als je heel graag wilt vertellen wat je hebt meegemaakt terwijl je gesprekspartner er steeds doorheen praat omdat hij zelf iets anders wil vertellen, dan zou je graag willen dat iemand alleen maar luistert. Gewoon om de beurt praten, sommige mensen kunnen dat heel goed.

Maar stel dat je nou echt netjes op je beurt wacht, en iemand steeds laat uitpraten tot hij aangeeft dat jij weer mag – ook dan gebeurt er van alles. In je lichaamshouding, in je gezichtsuitdrukking, en ook met je handen. Zowel bij horenden als bij doven. Steeds door iemand heen praten kan heel onbeleefd zijn, maar wat er niet voor onder doet is systematisch een andere kant op kijken. Niet de spreker aankijken, maar naar iedere mooie man of vrouw die voorbij komt, bijvoorbeeld. Of iets subtieler: ook wanneer er niemand voorbij komt, toch de hele tijd wegstaren van de spreker. Zo geef je ook aan dat je met je gedachten ergens anders bent. En of de spreker nou vertelt over de nieuwe uniformen van het NS personeel (Duits donkerblauw!), of over de tsunami in z'n achtertuin – je hoort het toch niet. Je

bent ergens anders en laat de spreker niet weten waar.

Bij gebarentaal is dat natuurlijk eigenlijk niet mogelijk: zelfs als je maar heel even wegstare, mis je iets, en valt het gesprek stil. Dat is al één verschil tussen gesproken taal en gebarentaal, een algemeen verschil. Maar er zijn ook meer specifieke verschillen, tussen Nederlands en NGT. Toen ik begon met NGT te leren, en een Dove met mij een gesprek aanknoopte, raakte ik af en toe behoorlijk in paniek. Ik begreep het niet! Mijn cursusgenootjes leken veel meer te begrijpen, maar ik durfde niet steeds om herhaling te vragen.

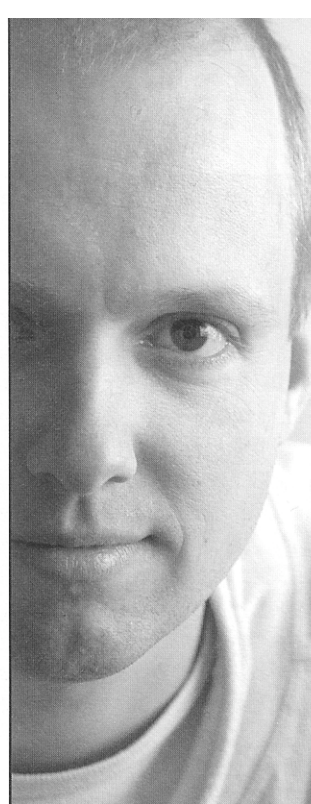
Maar naast mijn lage NGT-niveau, speelde er ook nog iets anders. Toen ik zelf beter begon te gebaren, kreeg ik steeds vaker van Doven te horen dat er toch iets niet helemaal in de haak was. Ze hadden namelijk sterk het gevoel met een ijskast te communiceren. Mimiek gebruiken als ik zelf gebaarde, OK, dat hadden we op de cursus geleerd, dat ging steeds beter. Maar wat we niet op de cursus leerden, is dat je als Dove 'luisteraar' ook een heel takenpakket hebt. Je moet op allerlei manieren laten weten dat je er nog bent. Gewoon met een gladgestreken gezicht kijken naar de gebaren is niet genoeg: Doven laten elkaar weten dat ze het gesprek nog volgen, dat ze er nog zijn.

Nou is dat niet speciaal iets dat alleen Doven doen. Ook horende Nederlanders doen dit, soms met hun stem ("hm... hm...", "aha", "o ja? goh..."), en soms met hun lichaamstaal (knikken, hoofdschudden). Dit soort 'feedback' voor de spreker is heel belangrijk. Maar hóe belangrijk, dat is sterk cultuurbepaald. Een Nederlander in Finland zal zich snel eenzaam voelen omdat Finnen heel weinig van die feedback laten zien, ze hebben nogal uitgestreken gezichten als ze met elkaar praten. Misschien heeft een Limburger in Groningen wel datzelfde gevoel: het is hier koud.

Precies zo'n verschil is er ook tussen Doven en horenden, is mijn ervaring. Zelfs met een jaar tolkenopleiding achter de kiezen, liet ik in gebarengesprekken weinig

zien in mijn gezicht. Een Fin in Dovenland, zeg maar. En dus begon ik vaker te knikken, totdat mensen daar weer moe van werden. Alleen maar knikken, dat is wel heel monotoon. Want kijk maar eens wat er allemaal gebeurt in een kijkend Doof gezicht: ogen die samenknijpen, zachte knikjes, een hoofd dat ietsje opzij kantelt, onderste oogleden die heel licht samentrekken. Allemaal bedoeld om te zeggen 'joehoe, ik ben er nog, ik luister nog, ik leef nog mee'.

Het meest on-Nederlands is nog wel 'het liptrekje'. Als je meeleeft in een NGT-gesprek, en je hoort iets vervelends, kun je aan één kant van je mond je bovenlip een klein beetje optrekken. "Oh jeetje, wat vervelend", zou je in het Nederlands misschien kunnen zeggen. Maar in het Nederlands heb je meteen een hele zin, in gebarentaal volstaat een heel kort signaal met je lip. Ik heb even opgezocht wat er precies gebeurt: één heel klein spiertje, de bovenlipoptrekker, trekt samen. Een héél klein beetje. Een heel Doof spiertje.

Onno Crasborn is als gebarentaalonderzoeker verbonden aan de Katholieke Universiteit Nijmegen. Daarnaast is hij student bij de opleiding Tolk Gebarentaal. Om de maand doet hij verslag van zijn ervaringen.